

การพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

COMMUNITY HERBAL ENTERPRISE SYSTEM DEVELOPMENT IN LOEI PROVINCE

ภัทรธิดา ผลงาม^{1*}, พลอยภัสสร นามวงษา²

Patthira Phonngam^{1}, Ploypatsorn namwongsa²*

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

¹Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University.

²กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรบ้านนาตวง อำเภอนาตวง จังหวัดเลย

²Ban Na Duang Herbal Community Enterprise Group, Na Duang District, Loei Province.

*Corresponding author, e-mail: patthiraw@yahoo.com

Received: 8 June 2022; **Revised:** 28 November 2022; **Accepted:** 12 October 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย และ 2) พัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมอสมุนไพร สมาชิกกลุ่มสมุนไพร และกลุ่มภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สาธารณสุขจังหวัดเลย แพทย์แผนไทย โรงพยาบาลพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย เกษตรจังหวัดเลย ครู กศน. และท้องถิ่นจังหวัดเลย รวม 70 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแยกเป็น 3 ระบบ ในระบบต้นน้ำ พบว่าจังหวัดเลย มีการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบวิชาการ ส่วนใหญ่เป็นการปลูกตามวิถีชาวบ้าน ลองถูกลองผิด มีปัญหาเรื่องการเก็บเกี่ยวสมุนไพร ขาดความรู้ในการเก็บสมุนไพร การปลูกสมุนไพร ส่วนระบบกลางน้ำ พบว่าการดำเนินงานในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม ด้วยการบด การหั่นสมุนไพร การตาก จะมีปัญหาเรื่องกระบวนการผลิตที่ยังไม่ทันสมัย ไม่สะอาด ยังใช้การแปรรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ยังไม่มีการแปรรูปเป็นสินค้าที่แปลกใหม่ และการทำบรรจุภัณฑ์นั้น ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ ที่ทันสมัย สวยงามน่าใช้และระบบปลายน้ำ พบว่าผลิตภัณฑ์ขายเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้นยังไม่มีการขายนอกหมู่บ้าน การทำบัญชี การรับ-จ่ายเงินแบบง่าย ๆ มีปัญหาเรื่องการตลาด การตลาดออนไลน์ยังไม่ประสบผลสำเร็จ 2) ผลของการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนสมุนไพร โดยการพัฒนาต้นน้ำได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอาหารคาว อาหารหวาน เครื่องดื่มสมุนไพร และผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อสุขภาพ การพัฒนากลางน้ำ โดยการสร้างแบรนด์ โลโก้ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มสมุนไพร และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม และการพัฒนาปลายน้ำโดยการส่งเสริมการตลาดทั้งในชุมชนและการตลาดออนไลน์ และสร้างเว็บไซต์เพื่อขายสินค้าให้กับกลุ่ม ผลจากการพัฒนาเป็นการสร้างรายได้ทำให้มีรายได้เสริมในครัวเรือนเพิ่มขึ้น รวมทั้งได้ขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน; กลุ่มสมุนไพร; การพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the current state and the problems of the herbal group community enterprise in Loei Province, and 2) to develop the herbal group community enterprise system. The participatory action research (PAR) was used in this research. The target group consisted of community leaders, housewives group, public health volunteers, local philosophers, herbal healers, members of the herbal group, and related groups including the representative from the Loei Provincial Public Health Office, Loei Provincial Community Development Office, Loei Provincial Agriculture Office total of 70 people. The results of the study found that: 1) The current condition of community enterprise operations was divided into three systems. In the upstream system, it was found that the operation was not yet systematic. Most of them were planted according to the villagers' way of trial and error. The problem was how to harvest the herbs. Lack of knowledge in collecting herbs including a lack of knowledge about planting herbs drying herbs as well as lack of proper knowledge about privatization. As for the mid-water system, it was found that in the community enterprises, there were operations in processing various products using traditional production technology, grinding, cutting herbs, and drying. The problem was that the production process was not modern and was not clean. It also used folk the wisdom processing which has not been transformed into exotic products, and the downstream systems found the Products were sold only in the village, they were not sold outside the village. The problem was marketing Online marketing has not been successful. and 2) the results of the development of the herbal community enterprise system that has been developed upstream by herbal products development as savory food, sweet food, herbal drink, and health supplement products. The development of the midstream was created the brand, a logo that was the identity of the herbal group, and develop beautiful packaging. The development of the downstream was promoted by both community marketing and online marketing, and to create a website to sell products for the group. As a result of development, it create income in the household.

Keywords: Community Enterprise; Herbal Group; Community Enterprise System Development

บทนำ

สมุนไพรมีความสำคัญกับคนไทยทั้งในเรื่องสุขภาพและป้องกันโรค นอกจากนี้สมุนไพรยังพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการแปรรูปสมุนไพรเป็นอาหาร เครื่องดื่มและผลิตภัณฑ์สุขภาพอีกด้วย จึงมีแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 การแปรรูปสมุนไพรเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถส่งออกเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อแข่งขันนานาชาติ [1] พืชสมุนไพรไทยให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับ สร้างรายได้สร้างเศรษฐกิจประเทศ โดยควรมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อเป็นวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นรวมตัวอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

วิสาหกิจชุมชน เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อการจัดการทุน ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นแรงขับเคลื่อนที่ลดปัญหาความยากจนระดับชาติและสร้างเสริมความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจชาติ [2] วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีปัญหาในการดำเนินธุรกิจ การตลาด การสื่อสารการตลาดทำให้สินค้าที่ผลิตมาจำนวนมากแต่ขายไม่ได้ อาจมาจากวิสาหกิจชุมชนเป็นขนาดเล็กที่ยังต้องอาศัยการสื่อสารการตลาดในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อโฆษณาสินค้าให้แก่ลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย หรืออาจมาจากปัญหาบรรจุดัชนีที่ไม่โดดเด่น ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ทันสมัย ทั้งที่สินค้ามีคุณภาพดี [3]

จังหวัดเลยมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1,384 กลุ่ม สมาชิก 19,859 ราย กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 กลุ่ม สมาชิก 74 ราย แยกเป็น 5 กลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาหาร กลุ่มเครื่องดื่ม กลุ่มผ้าและเครื่องแต่งกาย กลุ่มของใช้ของตกแต่งฯ และสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารจะมีน้อยกว่ากลุ่มอื่น มีสมุนไพรในท้องถิ่นมาก โดยภทริธา ผลงาม [4] ได้สำรวจสมุนไพร พบว่าสมุนไพรมีในจังหวัดเลย 566 ชนิด และพบว่ามีสมุนไพรในพื้นที่จำนวนมาก และยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเป็นสินค้าตามความต้องการของผู้บริโภค [5]

กลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของผู้ปลูกสมุนไพร การดำเนินกิจกรรมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นใน ระบบต้นน้ำมีการปลูกพืชสมุนไพรตาม วิถีชาวบ้านแบบเดิม ๆ ระบบกลางน้ำมีการแปรรูปสมุนไพรเป็นอาหารคาวหวาน เครื่องดื่มสมุนไพร และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ เช่น สมุนไพร แชมพูสระผมสมุนไพร ลูกประคบ ซึ่งหลังจากแปรรูปแล้วสมาชิกในกลุ่มสมุนไพรได้นำไปทดลองใช้ และระบบปลายน้ำนำไปจำหน่าย แต่ไม่ได้ราคาเนื่องจากสินค้ายังไม่เป็นที่รู้จัก และในอนาคตต้องการแปรรูปสมุนไพรเพื่อจำหน่ายในระดับชุมชนและนอกชุมชน ปัญหาของกลุ่ม พบว่าสินค้ายังไม่มียี่ห้อ (Brand) ไม่มีจุดเด่น ขาดอัตลักษณ์ของชุมชน (คุณ สร้อยพรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มกราคม 2563) ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างครอบคลุมทั้งระบบต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

คณะผู้วิจัยร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเลยจึงมีความเห็นร่วมกันว่าควรพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยอย่างเป็นระบบให้ครอบคลุมทั้งระบบต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำโดยการส่งเสริมการผลิตสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีแบรนด์ของตนเอง มีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สินค้าจำหน่ายได้ในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งการตลาดออนไลน์ เพื่อให้ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้น ผลจากการพัฒนาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจของจังหวัดเลยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย
2. เพื่อพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่องนี้ได้นำเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และได้รับการยกเว้นจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หมายเลขใบรับรองการยกเว้นที่ HE 028/2562 รายละเอียดแนบท้ายบทความนี้

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกัน (Action learning) โดยได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน อสม. ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย และภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเลย จำนวน 70 คน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย
 - 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร ในจังหวัดเลย
 - 3) พัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยให้ครอบคลุมทั้งระบบต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานของระบบวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน อสม. ประชาชนชาวบ้าน หมอสมุนไพร กลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย และกลุ่มภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเลย จำนวน 30 คน

2. กลุ่มสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย สมาชิกในกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย จำนวน 10 คน

3. กลุ่มประชุมระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมเพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน อสม. ประชาชนชาวบ้าน หมอสมุนไพร กลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยและกลุ่มภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเลย จำนวน 30 คน

4. กลุ่มลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนโดยการนำกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่ได้ไปทดลองไปใช้จริง โดยมีการผลิต จำหน่ายสินค้า กลุ่มลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย จำนวน 30 คน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานของระบบวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเลย โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. สัมภาษณ์เจาะลึก กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานของระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร

2. สัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานในจังหวัดเลย เกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย โดยมีกิจกรรม ดังนี้

1. สนทนากลุ่ม สมาชิกกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

2. สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์เจาะลึกและสนทนากลุ่มเพื่อนำมาสู่เวทีประชุมระดมความคิดเห็น

3. จัดเวทีระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มสมุนไพร ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหมด 30 คน

4. นำแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ได้จากการประชุมระดมความคิดเห็นไปวิพากษ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน แล้วจึงนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นตอนที่ 3 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

ในขั้นตอนนี้เป็นนำแนวทางที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 ไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินงานในขั้นตอนนี้เป็นการลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกัน (Action learning) มีวิธีการ ดังนี้

1. จัดประชุมผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ได้แก่ สมาชิกในกลุ่มสมุนไพร ผู้นำชุมชน ผู้บริหารส่วนท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการและวางแผนกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้จากการระดมความเห็นตามความต้องการและความจำเป็นในการดำเนินการ ว่าควรทำอะไรก่อน-หลัง

2. แต่งตั้งคณะทำงานด้านต่าง ๆ เพื่อบอบหมายงานตามหน้าที่

3. จัดทำแผนปฏิบัติการ โดยพิจารณาลำดับความสำคัญในการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรม

4. ลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ โดยให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นเวลา

6 เดือน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. ประเด็นสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาการดำเนินงานระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย ดังตัวอย่างดังนี้

- สภาพการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยเป็นอย่างไรบ้าง ผลผลิตสมุนไพรอะไรบ้าง ขายที่ไหน อย่างไร

- จากการดำเนินงานที่ผ่านมามีปัญหาอะไรบ้าง ปัญหารุนแรงมากน้อยเพียงใด มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร และต้องการให้รัฐช่วยเหลือแก้ไขปัญหายังไง

2. ประเด็นสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรดังตัวอย่าง ดังนี้

- ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรอะไรบ้าง อย่างไร ความต้องการให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องสนับสนุนอะไร อย่างไร ช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ควรเป็นอย่างไร

3. ประเด็นประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยดังตัวอย่างดังนี้

- การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย ควรทำอย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครรับผิดชอบ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพร ควรมีสินค้า เอกลักษณ์ของชุมชนอย่างไร ควรทำอย่างไร

การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยการพิจารณาถึงเวลา สถานที่ และบุคคล ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเวลา สถานที่ และบุคคลผู้ให้ข้อมูลแล้ว ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่อย่างไร เช่น สอบถามความต้องการในการแปรรูปสมุนไพรจะถามตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ถ้าได้คำตอบไม่ตรงกันต้องถามซ้ำอีกจนได้คำตอบที่ต้องการตรงกัน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์ในเบื้องต้นไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยในแต่ละครั้งที่เก็บข้อมูลจะบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดแล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่แยกประเภท และวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อหาข้อสรุปแล้วจึงนำเสนอรายงานผลการวิจัยแบบบรรยาย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการดำเนินงานระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยในระบบต้นน้ำ พบว่าส่วนใหญ่เป็นการปลูกตามวิถีชาวบ้าน ลองปลูกลองผิด ในส่วนการปลูกกลุ่มสมุนไพรได้ปลูกสมุนไพรเองบ้างและส่วนหนึ่งจะรับซื้อสมุนไพรจากกลุ่มสมุนไพรที่รู้จักโดยสมุนไพรที่ปลูก อายุสมุนไพรที่ได้นั้นจะต้องได้ตามมาตรฐาน อายุสมุนไพรที่ได้ 2 ปี ขึ้นไป การเก็บสมุนไพรต้องเก็บก่อนเที่ยงวัน ฯลฯ การปลูกสมุนไพรที่ให้ผลผลิตที่ดีจะเป็นสมุนไพรที่จะนำมาเพื่อทำอาหาร เครื่องดื่มหรือผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ มีวิธีการทุกขั้นตอนจึงจะทำให้สมุนไพรมีสรรพคุณ คุณภาพที่ได้มีประโยชน์ต่อผู้บริโภคสูงสุด ส่วนปัญหาพบว่ามีปัญหาเรื่องการปลูก ความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพร อีกทั้งเรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ผลิตแล้วยังจำหน่ายและขายไม่ได้

ในส่วนระบบกลางน้ำพบว่า การดำเนินงานในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ใช้การผลิตแบบดั้งเดิม การบด การหั่นสมุนไพร การตากสมุนไพร ซึ่งผลิตภัณฑ์แปรรูปจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น อาหารสมุนไพร สบู่สมุนไพร แชมพูสระผม ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ลูกประคบ ส่วนปัญหาพบว่ามีปัญหาในเรื่องกระบวนการผลิตมีแปรรูปแบบเดิม ๆ ที่ยังไม่ทันสมัย แปรรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้านและไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย บรรจุภัณฑ์ยังไม่สวยงามไม่น่าดึงดูดลูกค้า

ส่วนระบบปลายน้ำ พบว่ามีการดำเนินการขายสินค้าในตลาดเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้นยังไม่มีการขายนอกหมู่บ้าน การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้นผลิตภัณฑ์จะเป็นสินค้าโอท็อปของกลุ่ม จำหน่ายในร้านขายของทั่วไปภายในหมู่บ้าน ด้านการเงินมีการบันทึกทำบัญชีรับ-จ่ายเงินแบบง่าย ๆ ส่วนเรื่องแบรนด์ยังไม่มีโลโก้

2. ผลการพัฒนากระบวนการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

ก่อนการพัฒนาได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร พบว่าควรมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร ในระบบต้นน้ำควรดำเนินโครงการปลูกสมุนไพรในครัวเรือนเพื่อบริโภคและจำหน่าย และโครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร

ส่วนระบบกลางน้ำพบว่า ควรมีการอบรมการแปรรูปสมุนไพร ด้วยกระบวนการแปรรูปที่ทันสมัย และได้มาตรฐาน มีแบรนด์ที่เป็นโลโก้ของกลุ่มสมุนไพร แปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นอาหารคาวอาหารหวานเครื่องดื่มสมุนไพรและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ควรดำเนินโครงการจัดทำบรรจุภัณฑ์ และพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพร และโครงการทำโลโก้สินค้าของกลุ่มสมุนไพร

ส่วนระบบปลายน้ำ ควรมีการสนับสนุนทำตลาดออนไลน์ ส่งเสริมการขายและการประชาสัมพันธ์การขายทางอินเทอร์เน็ต ควรดำเนินโครงการส่งเสริมการตลาดในชุมชนและส่งเสริมตลาดออนไลน์

แล้วจึงได้ดำเนินโครงการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนตามผลที่ได้ดังกล่าวโดยดำเนินการให้ครอบคลุมทั้งระบบต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เป็นเวลา 6 เดือน

ระบบต้นน้ำ ได้ดำเนิน 2 โครงการดังนี้

1) การปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนเพื่อบริโภคและจำหน่ายโดยการให้ครัวเรือนในชุมชนปลูกสมุนไพรไว้ที่ครัวเรือนของตนเอง โดยสมาชิกกลุ่มสมุนไพรนำกล้าพันธุ์สมุนไพรที่ได้รับแจกไปปลูกครัวเรือนละ 3-4 ชนิด ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ ต้นมะกรูด ต้น ใบเตย ฯลฯ ซึ่งเมื่อสมาชิกและตัวแทนชาวบ้านได้รับต้นกล้า ก็นำไปปลูกทำให้ครัวเรือนมีสมุนไพรไว้ใช้ กิจกรรมดังภาพที่ 1-3

ภาพที่ 1 พื้นที่ก่อนดำเนินโครงการ

ภาพที่ 2 พื้นที่ ที่ได้ปลูกสมุนไพร

ภาพที่ 3 สมุนไพรเติบโตพร้อมใช้

2) การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสวนสมุนไพร โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร วิธีการปลูก สรรพคุณของสมุนไพรและวิธีการนำไปใช้ประโยชน์ โดยความร่วมมือระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมดังภาพที่ 4-6

ภาพที่ 4 ป้ายการอบรม

ภาพที่ 5 บรรยายภาคการอบรม

ภาพที่ 6 การอบรม

ระบบกลางน้ำ ได้ดำเนินโครงการ 3 โครงการ

1) โครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรสู่สินค้าโอท็อป โดยการนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่ายเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีอาชีพและมีรายได้เสริม ให้ชุมชนมีการพึ่งตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพอย่างเป็นระบบ กลุ่มสมาชิกสมุนไพรจึงได้ลงมือปฏิบัติแปรรูปตามโครงการเพื่อให้สินค้าจำหน่าย ไปสู่สินค้าโอท็อปโดยแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารคาว อาทิ น้ำพริกสมุนไพร ชิงดอง ฯลฯ อาหารหวาน เช่น ขนมชั้นใบเตย แยมมะละกอ เครื่องดื่มสมุนไพร เช่น น้ำอัญชัน น้ำมะตูม และผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ เช่น สบู่ฟักข้าว น้ำมันสกัด ฟักข้าว และลูกประคบ เช่น

(1) อาหารคาว แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น น้ำพริกสมุนไพร ชิงดอง

ภาพที่ 7 น้ำพริกสมุนไพร

ภาพที่ 8 ชิงดอง

(2) อาหารหวาน แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ขนมชั้นใบเตย แยมมะละกอ วุ้นกะทิใบเตย และข้าวหมากสมุนไพร

ภาพที่ 9 ขนมชั้นใบเตย

ภาพที่ 10 แยมมะละกอ

ภาพที่ 11 วุ้นกะทิใบเตย

ภาพที่ 12 ข้าวหมากสมุนไพร

(3) เครื่องดื่มสมุนไพรแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น น้ำอัญชันมะนาว น้ำมะตูม สมมะนาว

ภาพที่ 13 น้ำอัญชันมะนาว

ภาพที่ 14 น้ำมะตูม ผสมมะนาว

(4) ผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น สบู่ฟักข้าว น้ำมันสกัดฟักข้าว เซรั่มมะพร้าว ลูกประคบ สมุนไพรแห้ง น้ำมันเขียว ชาใบหม่อน ถุงหอม และลิปทาปากขี้ผึ้งสมุนไพร ว่านสาวหลง

ภาพที่ 15 สบู่ฟักข้าว

ภาพที่ 16 น้ำมันสกัดฟักข้าว

ภาพที่ 17 น้ำมันเขียว

ภาพที่ 18 ลูกประคบ

ภาพที่ 19 ถุงหอม

ภาพที่ 20 ว่านสาวหลง

ภาพที่ 21 ชาใบหม่อน

2) โครงการจัดทำบรรจุภัณฑ์ โดยการจัดทำบรรจุภัณฑ์ให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่น่าสนใจและดึงดูดให้มีเอกลักษณ์ของกลุ่ม และให้สินค้าสามารถขายได้ โดยการอบรมการจัดทำบรรจุภัณฑ์ จากวิทยากรและฝึกปฏิบัติการออกแบบโลโก้ของชุมชน ผลดำเนินโครงการได้กล่องบรรจุภัณฑ์ใส่สินค้าของกลุ่มสมุนไพร

ภาพที่ 21 กล่องของบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ 22 กล่องของบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ 23 กล่องของบรรจุภัณฑ์

3) การทำโลโก้ของกลุ่มสมุนไพร โดยการออกแบบโลโก้ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มสมุนไพร เพื่อใช้สำหรับติดลงบนภาชนะบรรจุต่าง ๆ ของสินค้าในกลุ่มสมุนไพร หลังจากวิทยากรอบรมให้ความรู้และคำแนะนำ สมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านนาตัวงจึงได้นำมาดำเนินการทำเป็นสติ๊กเกอร์ติดสินค้า

ภาพที่ 24 โลโก้กลุ่มสมุนไพรนาต่าง

ภาพที่ 25 บรรจุภัณฑ์พร้อมสติ๊กเกอร์

ภาพที่ 26 ขิงตองในบรรจุภัณฑ์พร้อมสติ๊กเกอร์

ภาพที่ 30 แยมมะละกอ

ภาพที่ 31 น้ำอัญชันใบเตย

ภาพที่ 32 น้ำมะตูม ผสมมะนาว

3. ระบบปลายทาง ได้ดำเนินโครงการ 2 โครงการดังนี้

1) โครงการส่งเสริมการตลาดในชุมชน โดยการนำสินค้า ไปจำหน่ายในร้านค้าของชุมชน เช่น ร้านจิปาตะ ร้านเจพีเค้นมสม ร้านอรชารอน ร้านบ้านน้กบอล และร้านนิตยานวดแผนไทย โดยการจ้ดร้าน ตบแต่งร้านให้สวยงาม จัดหมวดหมู่ของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นระเบียบ สะดวกต่อการสั่งซื้อ

2) การส่งเสริมตลาดออนไลน์ ทำเว็บไซต์ขายสินค้า โดยการอบรมให้สมาชิกกลุ่มสมุนไพรมีความรู้เกี่ยวกับการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เนื้อหาเกี่ยวกับการใช้โทรศัพท์เพื่อการทำตลาดออนไลน์ การโฆษณาสินค้าทางเว็บไซต์ โดยแต่ละร้านได้ทำเว็บไซต์ของตนเอง รวมทั้ง Facebook ขายออนไลน์ ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 33 ตลาดออนไลน์ของกลุ่มสมุนไพร ภาพที่ 34 ตลาดออนไลน์ของร้านจิปาตะ ภาพที่ 35 ตลาดออนไลน์

ของร้านอรชารอน

ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (outcome) จากการดำเนินงาน

1. ผลผลิต Output ที่ได้

1) ได้จัดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร สำหรับกลุ่มที่ยังไม่จดทะเบียน กระตุ้นให้ทุกกลุ่มได้จดทะเบียน

2) ได้ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ประเภทอาหารคาว ประเภทอาหารหวาน เครื่องดื่มสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สุขภาพ

3) ได้ทำเว็บไซต์การตลาด

4) ได้โลโก้ ของกลุ่ม เช่น ชื่อว่า “กลุ่มสมุนไพรนาต้วง”

5) ได้บรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ จำนวน 4 ประเภท รวมผลิตภัณฑ์ที่ได้ 19 ชนิด

2. ผลลัพธ์ Outcome ที่ได้

1) สมาชิกกลุ่มได้รับความรู้เรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร มีสมุนไพรไว้ใช้ในครอบครัว และมีความรู้เรื่องการตลาดออนไลน์ การใช้เครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต

2) สมาชิกมีงานทำในชุมชนไม่ต้องทิ้งครอบครัว

3) สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น จากสรุปรายได้จากการจำหน่ายสินค้าของสมาชิกกลุ่มสมุนไพร ได้จำหน่ายสมุนไพรสดแห้งและแปรรูปผลิตภัณฑ์รายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมในทุกเดือน (รายได้จากการขายเป็นเวลา 6 เดือน ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านนาต้วง เป็นเงิน จำนวน 81,600 บาท)

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

ผลการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร ได้ดำเนินการพัฒนาระบบต้นน้ำ โดยการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอาหารคาว อาหารหวาน เครื่องดื่มสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ เสริมสุขภาพ การพัฒนาระบบกลางน้ำ โดยการสร้างแบรนด์ มีโลโก้ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มสมุนไพร และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม การพัฒนาระบบปลายน้ำ โดยการส่งเสริมการตลาดทั้งในชุมชนและทางออนไลน์ จัดทำเว็บไซต์ขายสินค้าของกลุ่มผลจากการพัฒนาทำให้มีรายได้เสริมในครัวเรือน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยในระบบต้นน้ำ พบว่ามีการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบวิชาการ ส่วนใหญ่เป็นการปลูกตามวิถีชาวบ้าน ลองถูกลองผิด แก้ไขสภาพตามปัญหาชาวบ้าน ในส่วนการปลูก กลุ่มสมุนไพรได้ปลูกสมุนไพรเองบ้างและส่วนหนึ่งจะรับซื้อสมุนไพรจากกลุ่มสมุนไพรที่รู้จักโดยสมุนไพรที่ปลูก อายุสมุนไพรที่ได้นั้นจะต้องได้ตามมาตรฐาน อายุสมุนไพรที่ได้ 2 ปี ขึ้นไป การเก็บสมุนไพรต้องเก็บก่อนเที่ยงวัน ฯลฯ การปลูกสมุนไพรที่ให้ผลผลิตที่ดีจะเป็นสมุนไพรที่จะนำมาเพื่อทำอาหาร เครื่องดื่มหรือผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ มีวิธีการ ทุกขั้นตอนจึงจะทำให้สมุนไพรมีสรรพคุณ คุณภาพที่ได้มีประโยชน์ต่อผู้สูงสุดส่วนใหญ่พบว่าจะมีปัญหาเรื่องการปลูก ขาดความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพร อีกทั้งเรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ผลิตแล้วยังจำหน่ายและขายไม่ได้ มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร ความเข้าใจในการปลูกสมุนไพร รวมทั้งสนับสนุนการปลูกสมุนไพรในครัวเรือนเพื่อบริโภคและจำหน่ายซึ่งสอดคล้องกับกรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน [6] ได้สรุปว่าวิสาหกิจชุมชนพื้นฐานเป็นการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อกินเพื่อใช้ในชุมชน เพื่อให้ครอบครัวพึ่งตนเองได้ให้ชุมชนเกิดความพอเพียงอย่างน้อยให้พออยู่พอกิน หรือพอกินพอใช้เมื่อลดรายจ่าย รายได้ก็เพิ่มขึ้นและสอดคล้องกับงานวิจัยของสมเกียรติยศ วรเดช [7] ได้ศึกษาวิจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลตนเองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอำเภอหนองหิน จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่าการรับรู้ประโยชน์และการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมและข้อมูลข่าวสารของ อสม. มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลตนเอง ควรส่งเสริมและจัดกิจกรรมการให้ความรู้ เพื่อให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นเพื่อทดแทนการรักษาและลดต้นทุนการดูแลสุขภาพจากยาแผนปัจจุบันมาใช้ยาสมุนไพรในการดูแลตนเองแทน

ในส่วนระบบกลางน้ำพบว่าในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนชนมีการดำเนินงานในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิมยังมีปัญหาทางการผลิต เช่น การบด การหั่นสมุนไพร การตากสมุนไพร ซึ่งผลิตภัณฑ์แปรรูปจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ง่าย ๆ เช่น อาหารสมุนไพร สมุนไพร แชมพูสระผม ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ควรมีการอบรมการแปรรูปสมุนไพรด้วยกระบวนการแปรรูปที่ทันสมัยและมาตรฐาน มีแบรนด์ที่เป็นโลโก้ของกลุ่มสมุนไพร แปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเป็นอาหารคาว อาหารหวานเครื่องดื่มสมุนไพรและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ผลการดำเนินงาน มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์แต่ไม่ทันสมัย ขาดความรู้ในการขั้นตอนการผลิต ผลิตภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยการแปรรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน กระบวนการผลิต เครื่องมือในการแปรรูปแบบชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน [6] กล่าวว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือสร้างผลิตภัณฑ์ในลักษณะหลากหลาย เพื่อการพึ่งตนเองลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อและป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกนอกชุมชนโดยไม่จำเป็นทำให้มีเงินหมุนเวียนอยู่ในชุมชนของตนเอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนิษา กลิ่นขจร [8] ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรบ้านเขานาในตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์มีไม่เพียงพอในการผลิตทำให้การผลิตลูกประคบไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด อยู่ไกลจากแหล่งผลิตขาดเครื่องมือในการผลิตที่ทันสมัย การแปรรูปไม่ผ่านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และไม่ผ่านมาตรฐานอาหารและยา (อย.)

ส่วนระบบปลายน้ำ พบว่ามีการดำเนินการขายสินค้าในตลาดเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้นยังไม่มีการขายนอกหมู่บ้าน การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้นผลิตภัณฑ์จะเป็นสินค้าโอท็อปของกลุ่ม จำหน่ายในบ้านขายของทั่วไป ภายในหมู่บ้าน ส่วนขายทางออนไลน์ เช่น ทาง Facebook เป็นส่วนน้อย ด้านการเงินมีการบันทึกทำบัญชี การรับ-จ่ายเงินแบบง่าย ๆ ส่วนเรื่องแบรนด์ยังไม่ดี โลโก้ บรรจุภัณฑ์ยังไม่สวยงาม ยังไม่ถึงจุดลูกค้า ควรมีการทำตลาดออนไลน์ ส่งเสริมการขายและการประชาสัมพันธ์การขายทางอินเทอร์เน็ตเพราะขาดงบประมาณและความรู้ในเรื่องความคิดสร้างสรรค์การออกแบบโลโก้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน [6] เรื่องการบริการของวิสาหกิจชุมชนให้มีความหลากหลายความต้องการเพิ่มศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ควรส่งเสริมการตลาดสำหรับสินค้าวิสาหกิจชุมชนในทุกระดับ และส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนจำหน่ายสินค้าหรือบริการผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งการใช้สื่อสังคมออนไลน์การจำหน่ายผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยกร วรกุลลัญญานีย์ [9] พบว่าผู้บริโภคมีพฤติกรรมการสั่งซื้อและชำระเงินโดยการซื้อสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวริยา ยอดปิ่น [10] พบว่าการเพิ่มมูลค่าและราคาจัดจำหน่ายในเรื่องรูปแบบบรรจุภัณฑ์ช่วยสร้างอัตลักษณ์เพิ่มมูลค่าและสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐนันท์ วิริยะวิทย์ [11] ได้ศึกษาการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และสื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางสมุนไพร กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนปาริชาติ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนปาริชาติมีปัญหาเรื่องการขายสินค้า ชาวบ้านไม่ชินกับการขายทางอินเทอร์เน็ต บางคนไม่มีความรู้การใช้โทรศัพท์เพื่อขายสินค้า

ผลการศึกษาสภาพปัญหาของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย พบว่าระบบต้นน้ำมีปัญหาเรื่องวิธีการเก็บเกี่ยวสมุนไพร ขาดความรู้ในการเก็บสมุนไพร รวมทั้งขาดความรู้เรื่องการปลูกสมุนไพรที่เป็น เช่นนี้เพราะกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรใช้วิธีการตามที่ได้รับทราบมาจากรุ่นบุรุษ จึงขาดหลักการทางวิชาการที่ถูกต้อง ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของสมเกียรติยศ วรเดช [7] ได้ศึกษาพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลตนเองของ อสม. จำเป็นต้องส่งเสริมและจัดกิจกรรมการให้ความรู้ เพื่อให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นในการดูแลตนเอง ทั้งนี้เพราะสมาชิกในกลุ่มขาดความรู้และทักษะในการทำบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยให้ดึงดูดผู้บริโภค

ส่วนในระบบกลางน้ำ พบว่ามีปัญหาเรื่องกระบวนการผลิตที่ยังไม่ทันสมัย ไม่สะอาด กระบวนการผลิตยังใช้การแปรรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ยังไม่มีการแปรรูปเป็นสินค้าที่แปลกใหม่ และการทำบรรจุภัณฑ์นั้นยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย สวยงาม น่าใช้ ทั้งนี้เพราะสมาชิกในกลุ่มขาดความรู้และทักษะในการการทำบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย

ให้ดึงดูดผู้บริโภคซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความทันสมัยของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ [12] การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทันสมัยควรใช้เทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้สินค้าทันสมัยเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคและผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของบุญสม ลีชยาภิตติกร [13] ได้สรุปว่าความคิดเริ่มต้นจากการสร้างความคิดว่าผลิตภัณฑ์ควรจะได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใด รวมถึงการจัดทำหีบห่อบรรจุภัณฑ์หรือยี่ห้อที่ทันสมัย

ส่วนในระบบปลายน้ำพบว่ามีปัญหาเรื่องการตลาด การทำบัญชี ยังขาดความรู้เรื่องการขายทางตลาดออนไลน์ การใช้อินเทอร์เน็ตยังใช้ไม่เป็น การขายออนไลน์ และการทำเว็บไซต์ขายสินค้า ไม่มีความรู้ความสามารถในการสร้างเว็บไซต์ขายสินค้าที่ผลิตขึ้น ทั้งนี้เพราะเรื่องการตลาดออนไลน์เป็นเรื่องใหม่ที่สมาชิกขาดประสบการณ์ที่ยังไม่สามารถทำการตลาดออนไลน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของศิริวรรณ เสรีรัตน์ [14] ได้สรุปว่าความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ในสินค้าเดิมเพื่อสร้างความแตกต่างเป็นการเปิดโอกาส เปิดช่องทางการตลาดที่กว้างและปรับกลยุทธ์ทางการตลาดใหม่ ๆ เป็นการเปิดช่องทางการขายใหม่ การขายออนไลน์เพราะพฤติกรรมของลูกค้าเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเสมอ ลูกค้าเป็นศูนย์กลางและลูกค้าสำคัญที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐภาณี บัวดี [15] ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก พบว่ากลุ่มมีปัญหาการบริหารงานการทำบัญชีที่ยังไม่ชัดเจน เงินทุนไม่เพียงพอในการขยายกิจการและช่องทางการจัดจำหน่ายตลอดจนการประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์

ผลการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลย

การพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรในจังหวัดเลยพัฒนาโดยการดำเนินโครงการในระบบต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบต้นน้ำ ได้ดำเนิน 2 โครงการ คือ โครงการปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนเพื่อบริโภคและจำหน่าย และโครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร การดำเนินทั้ง 2 โครงการจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพราะสมาชิกขาดความรู้ ความเข้าใจ ผลการดำเนินงานการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพรนี้ ครัวเรือนมีสมุนไพรไว้ใช้ในครอบครัว วิธีการดำเนินงานโดยการให้ครัวเรือนในชุมชนบ้านนาด้วง ปลูกสมุนไพรในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของกานต์ธิดา แก้วอาษา [5] เรื่องการพัฒนาแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยสมุนไพร: กรณีศึกษาที่บ้านนาดอกคำ หมู่ที่ 5 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย พบว่ามีสมุนไพรในพื้นที่จำนวนมากแต่ยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร จึงรับประทานสมุนไพรกันสด ๆ เหมือนรับประทานผักตามฤดูกาล ส่วนการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรของอำเภอนาดัวนั้น ยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและสอดคล้องกับงานวิจัยของสมเกียรติยศ วรเดช [7] ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพร ในการดูแลตนเองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า การมีปัญหาสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ และการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมและข้อมูลข่าวสารของ อสม. มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลตนเอง ควรส่งเสริมและจัดกิจกรรมการให้ความรู้ และโครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร สมาชิกขาดความเข้าใจประโยชน์ของสมุนไพร

ระบบกลางน้ำได้ดำเนินโครงการ 3 โครงการ มีโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร สู่นักค้าโอท็อป โครงการจัดทำบรรจุภัณฑ์และโครงการทำโลโก้สินค้าของกลุ่มสมุนไพรทั้ง 3 โครงการนี้มีความจำเป็นต้องดำเนินการ ทั้งนี้เพราะโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร 4 อย่าง เป็นอาหารคาว อาหารหวาน เครื่องดื่มสมุนไพร และผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ ที่เป็นเช่นนี้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งแปรรูปแล้วขายได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน [6] กล่าวว่าการส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเพิ่มปริมาณคุณภาพผลิตภัณฑ์วิสาหกิจ ส่วนโครงการจัดทำบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพรเพื่อให้บรรจุภัณฑ์ให้ดึงดูดสวยงามและน่าใช้เหมาะสมกับองค์ประกอบ

ของผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่ม โดยเห็นความสำคัญที่ความเหมาะสมของบรรจุภัณฑ์ อายุการเก็บรักษา การออกแบบให้มีเอกลักษณ์ของกลุ่ม และให้สินค้าสามารถผลิตและขายได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐนันท์ วิริยะวิทย์ [11] ได้ศึกษาการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และสื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางสมุนไพร กรณีศึกษา : วิสาหกิจชุมชนปาริชาติ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่าวิสาหกิจชุมชนปาริชาติมีการใช้บรรจุภัณฑ์และฉลากที่ไม่มีจุดเด่นและไม่สามารถดึงดูดผู้บริโภค การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ฉลาก และสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อให้มีความสวยงาม ทันสมัย ทำให้มีจุดดึงดูดความสนใจลูกค้าเพิ่มขึ้นส่วนโครงการทำโลโก้สินค้าของกลุ่มสมุนไพรเพื่อออกแบบโลโก้ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มสมุนไพรบ้านนาตัวง เพื่อใช้สำหรับติดลงบนบรรจุภัณฑ์และสินค้าของกลุ่มสมุนไพรเพื่อให้สินค้าของกลุ่มโดดเด่นและเพิ่มมูลค่า และสอดคล้องกับงานวิจัยของวริยา ยอดบัน [10] พบว่าผู้บริโภคมีความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์ต้นแบบที่ได้รับการออกแบบใหม่ โดยให้ความสนใจในด้านการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์และความสวยงามของตัวผลิตภัณฑ์ สีของบรรจุภัณฑ์มีความสวยงามและเหมาะสมเพิ่มมูลค่าและราคาจัดจำหน่ายในเรื่องรูปแบบบรรจุภัณฑ์ช่วยสร้างอัตลักษณ์

ระบบปลายน้ำได้ดำเนินโครงการ 2 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมการตลาดในชุมชน และโครงการส่งเสริมตลาดออนไลน์ ทำเว็บไซต์ขายสินค้าทั้งนี้เพราะตลาดออนไลน์เข้าสู่กลุ่มเป้าหมายของผู้บริโภคได้สะดวก รวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน [6] เรื่องการบริการของวิสาหกิจชุมชนให้มีความหลากหลาย ความต้องการเพิ่มศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมการตลาดสำหรับสินค้าวิสาหกิจชุมชนในทุกระดับ และส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชน จำหน่ายสินค้าหรือบริการผ่านช่องทางที่หลากหลาย การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การจำหน่ายผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์และสอดคล้องกับงานวิจัยของธิตี โภคาวัฒนา [16] ที่ได้ศึกษาการเพิ่มมูลค่าสมุนไพรไทยสู่ผลิตภัณฑ์ความงามสร้างรายได้ กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนไทยพฤษยา จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ พบว่าการนำสมุนไพรในพื้นที่ท้องถิ่นของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ส่งผลให้สินค้าวิสาหกิจชุมชนไทยพฤษยาประสบความสำเร็จเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ การแข่งขันทางการตลาด ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนไทยพฤษยาประสบความสำเร็จอย่างยิ่งย่อนี้ก็ทั้ง เพื่อให้เข้าถึงตลาดออนไลน์ โฆษณาสินค้าทางเว็บไซต์ โดยแต่ละร้านได้ทำเว็บไซต์ของตนเอง เพื่อให้เป็นที่รู้จักของลูกค้าออนไลน์เป็นการส่งเสริมการขายสินค้าได้มากขึ้น การประชาสัมพันธ์ร้านค้าทำให้เป็นที่รู้จัก ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยกร วรกุลลัญญานีย์ [9] พบว่าพฤติกรรมการสั่งซื้อและชำระเงินโดยการซื้อสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐนันท์ วิริยะวิทย์ [11] ได้ศึกษาการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และสื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางสมุนไพร กรณีศึกษาในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปาริชาติ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่าวิสาหกิจชุมชนปาริชาติมีปัญหาเรื่องการขายสินค้า ชาวบ้านไม่ชินกับการขายทางอินเทอร์เน็ต บางคนไม่มีความรู้การใช้โทรศัพท์เพื่อขายสินค้า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปกำหนดเป็นแนวนโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนได้มีโอกาสนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเพื่อสร้างสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและกำหนดนโยบายส่งเสริมผลิตภัณฑ์การแปรรูปจากสมุนไพรให้เป็นสินค้าท้องถิ่นได้

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานด้านการศึกษาสมุนไพรสำหรับนักศึกษาแพทย์แผนไทย พยาบาลและผู้สนใจทั่วไปที่จะศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรและการพัฒนาวิสาหกิจนำไปต่อยอดการศึกษาได้

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ผลการศึกษาครั้งนี้ได้แนวทางวิธีการปฏิบัติการพัฒนาสมุนไพรและสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมรายได้ในครอบครัวและชุมชน

2) ผลการศึกษาได้วิธีการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนซึ่งชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมแพทย์แผนไทย. (2559). *สมุนไพรไทยก้าวไกลสู่สากล*. กรุงเทพฯ: กรมแพทย์แผนไทย.
- [2] ดุษฎี นาคเรือง, สุธิดา วัฒนยืนยง, และนุชนภา เลขาวิจิตร. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดยะลา. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(7), 69-77.
- [3] อุษณีย์ มากประยูร. (2551). *สภาพและปัญหาการสื่อสารการตลาดของธุรกิจหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดอุดรธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- [4] ภัทรธิดา ผลงาม. (2560). การพัฒนาตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคในชุมชน. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 37(2), 71-88.
- [5] กานต์ธิดา แก้วอาษา. (2562). *การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาที่บ้านนาดอกคำหมู่ 5 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- [6] กรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2562). *วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- [7] สมเกียรติยศ วรเดช. (2558). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 24(1), 50-59.
- [8] สุนิษา กลิ่นขจร. (2558). การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรบ้านเขานาในตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 8(2), 2463-2655.
- [9] กัลยกร วรกุลลัญจณี. (2551). *การโฆษณาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [10] วรียา ยอดบัน. (2561). การยกระดับผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรพุดคาวสู่สินค้า OTOP. *วารสารวิชาการรับใช้สังคม มทร.ล้านนา*, 3(1), 19-29.
- [11] ณัฐนันท์ วิริยะวิทย์. (2559). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และสื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางสมุนไพร กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนปาริชาติ เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 21(1), 143-147.
- [12] สัตยา สัตยาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [13] บุญสม ลิขยาภิตติกร. (2558). *นวัตกรรมการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [14] ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2550). *การจัดการและพฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพฯ: เพชรจรัสแสงแห่งโลกธุรกิจ.
- [15] ณัฐภาณี บัวดี. (2562). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัย*, 9(1), 15-24.
- [16] ธิดิ โภควัฒนา. (2560). *การศึกษาการเพิ่มมูลค่าสมุนไพรไทยสู่ผลิตภัณฑ์ความงามสร้างรายได้ กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนไทยพฤษา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตเพชรบุรี.